

ІНСТРУМЕНТАРІЙ ТЕОРІЇ ЛАКУНАРНОСТІ В ДОСЛІДЖЕННІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У статті розглянуто основні ознаки та існуючі класифікації мовних лакун, досліджено можливості застосування теорії лакунарності для попередження комунікативних невдач.

Ключові слова: лакуна, культурні відмінності, комунікативна невдача.

Сучасний світ існує в умовах безперервної комунікації. Впродовж усього життя людина є активним/пасивним учасником численних актів комунікації. Комунікативна взаємодія відбувається між представниками різних культур, мовних та соціальних груп. В умовах глобалізованого суспільства та доступного швидкісного інтернету інформація розповсюджується миттєво. Але не кожний акт комунікації стає успішним. Однією з причин комунікативних невдач є наявність в повідомленні *лакун* різного типу. Являючи собою незрозумілий для реципієнта елемент тексту/повідомлення, вони заважають успішності комунікації. І хоча багато зроблено в галузі дослідження комунікації, питання місця лакун в подоланні комунікативних бар'єрів все ще залишається актуальним.

Традиційно *лакунарність* досліджують як одну з рис мовної системи та розглядають лексичні, граматичні, лексико-граматичні лакуни. Великий інтерес викликає проблема лексикографічних лакун. Також *лакунарність* вивчають у текстах різних типів – так звані комунікативні лакуни. Більш широкий підхід до цієї проблеми передбачає вивчення *лакунарності* в контексті мовної картини світу та з точки зору лексику мовної особистості. Сучасна лінгвістика займається вивченням способів виявлення лакун, їх типологізацією та класифікацією.

Метою нашої статті є вивчення можливостей застосування інструментарію теорії лакунарності у дослідженні міжкультурної комунікації. Для досягнення цієї мети було поставлено наступні задачі:

- вивчити ознаки лакун;
- проаналізувати існуючі класифікації лакун;

– дослідити можливості застосування теорії лакунарності для виявлення, аналізу та попередження комунікативних збоїв.

На теперішньому етапі лінгвістичних досліджень лакуни розглядаються як "національно-специфічні елементи культури, які знайшли відповідне відображення в мові носіїв цієї культури, та які або повністю незрозумілі, або зрозумілі лише частково для носіїв іншої культури і мови у процесі комунікації" [Томашева 1995, 58].

3 позицій психолінгвістики явище лакунарності було досліджено Ю. Сорокіним, І. Марковіною. Вони присвятили вивченню цього феномена декілька робіт. Так, у монографії "Культура та текст. Вступ до лакунології" автори зазначають, що дослідження феномена лакун стало науковим напрямком, який існує в загальному контексті теорії мовної свідомості та міжкультурного спілкування і посідає "власне місце в якості методу виявлення та опису етнокультурного образу світу" [Марковіна 2010, 4]. Вчені запропонували застосовувати термін *лакуна* у процесі зіставлення не лише мов, але й інших культурних аспектів, відносячи до лакун "все, що в іншокультурному тексті реципієнт не розуміє, що є для нього дивним, потребує інтерпретації, існує сигналом присутності в тексті національно-специфічних елементів культури, в якій створено текст" [Сорокін 1983, 37]. Перспективними, з точки зору подальшого вивчення проблеми розуміння іншокультурного тексту, а також текстів, що належать різним лінгвокультурних спільнотам, авторами визначаються такі завдання: "1) теоретичне осмислення феномену лакунізації текстів; 2) розгляд феномену лакунізації в більш широкому контексті взаємозв'язку *мова – мислення – культура*; 3) експериментальні дослідження, що підтверджують реальність існування виявлених типів лакун; 4) експериментальна перевірка реальності ознак, що приписуються лакунам, та виявлення їх латентних характеристик" [Марковіна 2010, 109]. У роботі "Основи лакунології" Ю. Сорокін, І. Марковіна та І. Панасюк досліджують теоретичні основи лакунології та її прикладні аспекти. Ю. Сорокін визначає мету лакунологічних досліджень як "фіксацію та тлумачення ...непрозоростей як в межах однієї спільноти (*інтралінгвокультурософічні / інтрасеміокультурософічні дослідження*), так і під час зіставлення її з іншою, (*інтерлінгвокультурософічні / інтер-*

семіокультурософічні дослідження)" [Сорокін 2010, 31]. І. Панасюк розглядає *лакуни* як етнопсихолінгвістичний феномен, який "демонструє, як мови та культури відрізняються одна від одної з точки зору їх когнітивних структур" [Сорокін 2010, 42]. І. Марковіна визначає елементи, що не співпадають у двох культурах як *культурологічну лакуну*, що є свідченням наявності опозиції *свій – чужий*. Вона пропонує розглядати культурологічні лакуни як "сигнали специфіки" 1) учасників комунікації – *суб'єктні лакуни* (або *національно-психологічні*); 2) діяльності, що здійснюється комунікантами в "рідній" культурі – *діяльнісно-комунікативні лакуни*; а також 3) культурного простору, у якому існують суб'єкти спілкування, і на тлі якого відбувається сприйняття як партнера, так і змісту самого міжкультурного діалогу – "*лакуни культурного простору*" [Сорокін 2010, 37]. У колективній праці "Текст як явище культури" виділено ще один тип лакун – *текстові лакуни*, які виникають внаслідок специфіки тексту як інструменту спілкування; специфіку тексту можуть формувати зміст, форма фіксації та відтворення або сприйняття матеріалу, орієнтація на окремого реципієнта, авторська поетика, тощо [Антіпов 1989, 75].

Розвиваючи ідеї слов'янської етнопсихолінгвістики, Hartmut Schroder визначає наступні ознаки *лакун*:

- вони здаються реципієнту чимось незрозумілим, незвичним (екзотичним), чужим (невідомим), помилковим або неточним в тексті;
- вони здаються реципієнту чимось зайвим, дивним (незвичайним), неочікуваним, тобто непередбачуваним [Schroder 1998, 51].

Досліджуючи вплив культурних відмінностей на рекламні стратегії, американські дослідники Erika Grodzki та Sharaf Rehman пропонують такий перелік ознак *лакун*:

- коли представник певної культурної групи вважає ситуацію, об'єкт чи діяльність "незвичайною" чи "дивною", тоді він чи вона зустрілись із лакуною;
- лакуни не мають постійного значення. Їх значення суб'єктивне за своєю природою та залежить від особистості реципієнта.

Виходячи з цього, автори доходять висновку, що *лакуни* є "*інтеркультурними*" за своєю природою, оскільки вони

виявляються під час неспівпадіння національних культур, субкультур чи індивідуальних культур автора та реципієнта. Erika Grodzki та Sharaf Rehman вважають, що метод виявлення лакун може стати в нагоді для систематизації культурних розбіжностей і пропонують таку типологію лакун:

– *суб'єктивні лакуни*, або "національно-психологічні" лакуни виявляються на тлі спільних точок зору та ставлень членів культурної групи, які самі ідентифікують себе такими, що належать до неї. Ці лакуни можна далі розділити на лакуни сприйняття національного характеру, силогістичні лакуни, що належать до психології мислення членів групи, культурно-емотивні лакуни, що характеризують темперамент представників певної культури та лакуни почуття гумору, лакуни сприйняття (напр. часу та простору), інтеррефлексивні лакуни та лакуни уподобань;

– *лакуни комунікативної діяльності* – до них віднесені лакуни комунікативних стратегій, кінесичні лакуни та лакуни невербальної поведінки, лакуни етикету та лакуни культурного фонду, а також лакуни мовної системи та використання мови;

– *лакуни культурного простору* – під цим типом лакун автори розуміють лакуни культурної ідентичності, етнографічні лакуни, лакуни культурного символізму та лакуни оціночних стереотипів [Grodzki 2009].

Аналізуючи та вивчаючи досвід учасників програми по обміну студентами російських та німецьких університетів, професор Інституту славістики Берлінського університету Astrid Ertelt-Vieth зазначає, що теорія лакунарності, запропонована Ю. Сорокіним та І. Марковіною, здатна подолати розрив між "знанням світу" та "знанням мови"; аналіз лакун передбачає комплексний підхід до вивчення культурних розбіжностей, на відміну від суміші географічних, історичних, літературних, соціологічних та інших даних, яка пропонується при викладанні країнознавства. Застосування теорії лакунарності та її інструментарію дає очевидні результати, які мають практичне значення і можуть бути застосовані в різних галузях знань. Автор вважає, що метою аналізу лакун є дослідження найменших розходжень, часткових збігів, невідповідностей, індивідуальних характеристик та нових явищ і

пропонує свою класифікацію лакун. До чотирьох основних класів лакун віднесені:

- *ментальні лакуни;*
- *діяльнісні лакуни;*
- *об'єктні лакуни, та*
- *аксіологічні лакуни.*

Ментальні лакуни означають розбіжності в усіх когнітивних чи емоційних станах чи моделях, розбіжності "знання" в найбільш широкому значенні – свідоме і несвідоме, так званий практичний розум і відображене знання, правила, що витікають з досвіду та етики, очікування та страхи.

Підвидами ментальних лакун є:

- ✓ культурні емотивні лакуни;
- ✓ лакуни фону, або знання – концептуальні лакуни, рольові лакуни, лакуни відстані та часу, мнестичні лакуни;
- ✓ лакуни, пов'язані із знанням мови – повні та часткові лексичні та граматичні лакуни.

Діяльнісні лакуни означають розбіжності процесів мислення, говоріння, руху та інших видів діяльності. Їх появу спричиняють особливі ментальні та об'єктивні передумови, а вони самі можуть призвести до виникнення ментальних та об'єктивних лакун. Перелік підвидів діяльнісних лакун є відкритим, і на момент проведення дослідження мав такий вигляд:

- ✓ лакуни застосування мови;
- ✓ лакуни парамови та мови тіла;
- ✓ лакуни етикету, поведінки, повсякденних дій та табу;
- ✓ лакуни мислення, сприйняття та орієнтації в часі та просторі – поділяються на силлогістичні та перцептивні;
- ✓ лакуни усних текстів та відео;
- ✓ лакуни віртуальних текстів та картин.

Об'єктні лакуни означають розбіжності об'єктів та оточення і поділені на такі підгрупи:

- ✓ лакуни письмово зафіксованих чи записаних текстів та образів;
- ✓ лакуни громадських місць – традиції їх оформлення;
- ✓ лакуни географічної інфраструктури – архітектура, дороги, заповідники та ліси, тощо;

- ✓ лакуни особистого простору – інтер'єри та оформлення квартир, садиб, замських домівок;
- ✓ лакуни тіла – колір волосся, вага, постава;
- ✓ атрибутивні лакуни – зачіска, аксесуари, одяг, макіяж;
- ✓ лакуни традиційних блюд.

Аксіологічні лакуни вказують на культурно-специфічні конотації та оцінки різних явищ. Саме вони часто є першопричиною непорозумінь та конфліктів [Ertelt-Vieth 2003].

Прикладом можливостей застосування теорії лакунарності під час дослідження міжкультурної комунікації можна вважати справу про крадіжку документів Ватикану, яка отримала назву *Ватилікс*, або *Vatileaks*. Першими термін *Vatileaks* вжили італійські ЗМІ, створивши складене слово зі слів *Vatican* – укр. *Ватикан* та *leaks* – укр. *витік*, означивши цим сутність проблеми – витік таємної інформації з Ватикану, про який стало відомо у травні 2012 року. На той момент нове слово являло собою повну ментальну концептуальну лакуну – виникла необхідність створення нового слова для позначення резонансної події. Це слово отримало визнання і невдовзі ЗМІ всього світу називали витік конфіденційної інформації Ватикану лише так. Отже лакуна була елімінована шляхом входження в мову зовнішнього запозичення. Британська газета "The Telegraph" 7 жовтня 2012 року опублікувала статтю під назвою "Pope Benedict XVI opens convention of bishops in wake of Vatileaks trial".

(<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/vaticancityandholyysee/9592511/Pope-Benedict-XVI-opens-convention-of-bishops-in-wake-of-Vatileaks-trial.html>). Подальші публікації, у яких висвітлюється хід процесу також містять це слово: "Vatileaks: technician denies friendship with Pope's butler", "VatiLeaks: Computer programmer sentenced to two years for helping steal secret papers", "Vatileaks: computer technician faces trial". У цьому ж значенні використовують слово *Ватилікс* і російськомовні ЗМІ – он-лайн ресурс oko-planet.su розмістив матеріал "Ватилікс. Глашатаи нового мирового порядка" (<http://oko-planet.su/first/143544-vatiliksglashatai-novogo-mirovogo-poryadka.html>). Україномовний портал новин europa.newsgu.ua 2 жовтня 2012 року розмістив матеріал під заголовком "Ватилікс": экс-камердинер Папи Римського зізнався". Також слово *Ватилікс*, що отримало статус поняття, використовують у своїх репортажах журналісти телеканали новин 24

(http://24tv.ua/home/showSingleNews.do?u_vatikani_rozsliduyut_vitik_konfidentsiynoyi_informatsiyi&objectId=199788). Он-лайн енциклопедія Вікіпедія має окрему статтю під назвою "Ватиликс", яка написана 11 мовами. Таким чином менш ніж за рік лакуна елімінується шляхом утворення нового слова, яке в подільшому набуває міжнародного вжитку.

Існуючі класифікації лакун створені на базі методів лінгвістики, перекладознавства, культурології, етнопсихолінгвістики тощо. У той же час необхідно зазначити, що класифікація лакун не є сталою моделлю. З розвитком комунікації та сфер міжкультурної взаємодії з'являються нові підкласи лакун та нові підходи до їх класифікації та опису. Теорія лакунарності це інтердисциплінарна теорія, яка може знайти своє застосування далеко за межами лінгвістики. Використовуючи інструментарій теорії лакунарності, виявляючи та аналізуючи лакуни, можна отримати практичний результат, який стане у нагоді і педагогам, і лінгвістам, а також спеціалістам в галузі реклами, PR-фахівцям, тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Марковина И. Ю.* Культура и текст Введение в лакунологию / И. Ю. Марковина, Ю. А. Сорокин. – М. : ГЭОТАР-Медиа. – 2010. – 140 с.
2. *Сорокин Ю. А.* Опыт систематизации лингвистических и культурологических лакун: Методологические и методические аспекты / Ю. А. Сорокин, И. Ю. Марковина // Лексические единицы и организация структуры литературного текста : Сб. науч. трудов. – Калинин – 1983. – С. 35–52.
3. *Сорокин Ю. А.* Основы лакунологии: главы задуманной книги / Ю. А. Сорокин, И. Ю. Марковина, И. Л. Панасюк // Вопросы психолінгвістики. – 2010. – №1(11) – С. 31–157.
4. Текст как явление культуры / *Антипов Г. А., Донских О. А., Марковина И. Ю., Сорокин Ю. А.* – Новосибирск : Наука, 1989. – 268 с.
5. *Томашева И. В.* Понятие "лакуна" в современной лингвистике. Эмотивные лакуны / И. В. Томашева // Язык и эмоции : [сборник научных трудов ВГПУ] – Волгоград : Перемена, 1995. – С. 50–60.
6. *Astrid Ertelt-Vieth* How to Analyze and Handle Cultural Gaps in German Everyday Life// *Interculture-Online 4/2003* [interculture.de](http://www.interculture.de), c/o IWK Uni Jena, 07743 Jena [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://www.interculture-online.info>
7. *Erika Grodzki, Sharaf Rehman* Investigating Cultural Differences in Advertising Creative Strategy [Електронний ресурс] – Режим доступу

http://citation.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/1/1/2/9/6/pages112965/pl12965-1/php

8. *Hartmut Schroder* Ethnozentrismus, Stereotype und Lakunen – Methodologische Überlegungen zur Analyse interkultureller Kontaktsituationen// Hans Uske, Hermann Vollings, Jochen Zimmer, Christof Stracke (Hrsg.): "Soziologie als Krisenwissenschaft" – Festschrift zum 65.

9. Geburtstag von Dankwart Danckwerts. Köln 1998. Politische Soziologie Band 11. S. 41-56.

Стаття надійшла до редакції 20.04.13.

Зинченко Г.Ю., зам.зав.каф.,

Национальная академия Службы Безопасности Украины

ИНСТРУМЕНТАРИЙ ТЕОРИИ ЛАКУНАРНОСТИ В ИССЛЕДОВАНИИ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

В статье рассмотрены основные признаки и существующие классификации лакун, исследованы возможности применения теории лакунарности для предупреждения коммуникативных неудач.

Ключевые слова: лакуна, культурные различия, коммуникативная неудача.

TOOLS OF THE LACUNA THEORY IN INVESTIGATION OF INTERCULTURAL COMMUNICATION

The existing classifications and main characteristics of lacunas, the use of the lacuna theory in the prevention of communicative failures are considered in this article.

Key words: lacuna, cultural differences, communicative failure.

УДК 004.738.5

Иванова К.А., асп.,

Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКИЕ ИНТЕРНЕТ-ТЕКСТЫ: ПОДХОДЫ К ИЗУЧЕНИЮ

Статья посвящена вопросу изучения Интернет-текстов в рамках комплексного подхода медиалингвистики. Автор акцентирует внимание на функционально-жанровой классификации медиа текстов, которая требует значительной доработки, и ставит задачей своего